

Asya Studies

Akademik Sosyal Araştırmalar / Academic Social Studies

Year: 9, Number: 32, p. 319-338, Summer 2025

Yeni Dünya Düzeninde Orta Doğu ve Hamas Örgütü

The Middle East and Hamas Organisation in the New World Order

ISSN: 2602-2877 / E-ISSN: 2602-263X

Araştırma Makalesi
Research Article

Makale Geliş Tarihi
Article Arrival Date
1/10/2024

Makale Kabul Tarihi
Article Accepted Date
03/05/2025

Makale Yayın Tarihi
Article Publication Date
25/06/2025

Asya Studies

Dr. Fatma Tombak
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
AİİT Bölümü
fatma.tombak@adu.edu.tr
ORCID: 0000-0003-2439-0173

Öz

Çalışmada günümüzde Orta Doğu'da yaşanan en önemli siyasi süreç olan ve insan kayıplarının yaşandığı ve devlet terörü olarak ifade edilebilecek İsrail ve Filistin konusu ele alınmıştır. Hamas örgütünün İsrail'e saldırıları ile başlayan olayların daha geniş perspektiften daha iyi bir şekilde anlaşılması için tarihi kökenlerine inilerek Orta Doğu'da kurulmaya başlanan yeni düzen ve buna karşı oluşan örgütlenmeler betimlenecektir. Bir tarih çalışması olarak Filistin meselesinin ortaya çıkışı, küreselleşme, yeni dünya düzeni ve bu değişimin Orta Doğu'ya etkisi, Siyonist politikaların bölgede barışı bozması ve günümüze kadar devam eden savaş ve çatışmalar bu çalışmada ele alınmaktadır. Özellikle Hamas örgütünün ortaya çıkışına neden olan olaylar ve günümüze kadar gelen süreçte Hamas örgütünün kurumsallaşması, siyasallaşması ve giderek Filistin'de Gazze halkının özgürlük hareketinin sembolü olması kritik edilmiştir. Yüksek Lisans tezinden üretilen bu çalışma genişletilmiş ve güncel yayınlarla zenginleştirilerek literatüre katkı sağlanması hedeflenmiştir. Yine, bu makale ile son bir yılda Orta Doğu'nun en önemli gündem maddelerinden biri olan Filistin'deki insanlık dramı ve en önemli aktör olan Hamas örgütü hakkında var olan bilgi alt yapısının zenginleştirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada yapılan analiz ve yorumlarla Orta Doğu'nun yakın tarihinin daha iyi anlaşılması ve bölgenin geleceğinin nasıl olacağı konusunda fayda üretmesi beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Orta Doğu, Yeni Dünya Düzeni, Küreselleşme, Filistin, İsrail, Hamas

Abstract

In the paper, the issue of Israel and Palestine, which is the most important political process in the Middle East today and where human losses are experienced and can be described as state terrorism, is discussed. In order to better understand the events that started with the Hamas organization's attacks on Israel from a broader perspective, the new order that started to be established in the Middle East and the organizations that formed against it will be described by going into their historical roots. As a historical paper, the emergence of the Palestine issue, globalization, the new world order and the impact of this change on the Middle East, the disruption of peace in the region by Zionist policies, and the wars and conflicts that continue until today are discussed in this paper. In particular, the events that led to the emergence of the Hamas organization and the institutionalization, politicization of the Hamas organization and its gradual becoming the symbol of the freedom movement of the Gaza people in Palestine in the process until today have been criticized. This paper, produced from the master's thesis, was expanded and enriched with current publications, aiming to contribute to the literature. Again, this paper aims to enrich the existing information infrastructure about the human tragedy in Palestine, which has been one of the most important agenda items in the Middle East in the last year, and the Hamas organization, which is the most important actor. It is expected that the analysis and interpretations made in the study will provide benefits for a better understanding of the recent history of the Middle East and what the future of the region will be like.

Keywords: Middle east, New world order, globalization, Palestine, Israel, Hamas

Atf Bilgisi / Citation Information

Tombak, F. (2025). Yeni dünya düzeninde Orta Doğu ve Hamas örgütü. *Asya Studies*, 9(32), 319-338.
<https://doi.org/10.31455/asya.1566255>

GİRİŞ

Orta Doğu, büyük jeopolitik ve jeopolitik öneme sahiptir ayrıca İslam açısından da önemlidir. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam bu topraklarda doğmuştur ve İslam'ın önemli tarihî - kültürel anıtları ve miras alanları bu bölgede bulunmaktadır. Orta Doğu'da halkların çoğunluğunu Müslümanlar oluşturmaktadır ve bugün Orta Doğu'da sınırların ve bölgelerin öznel bir boyutu vardır. Kültürel açıdan çeşitlilik gösteren Orta Doğu, aynı zamanda önemli bir zenginliğe de ev sahipliği yapmaktadır. Geniş kültürel, tarihî ve etnik yapıya sahip Orta Doğu'da Müslümanların kurduğu birçok kuruluş bulunmaktadır. Kısaltması "İslami Direniş Hareketi" olan Hamas (Harakât al – Muqawama al – İslâmîa) da bu örgütlerden biridir. Yüksek lisans tezinden üretilen bu çalışmada Hamas örgütünün kuruluş amaçları, örgütün kökenleri ve hedefleri, Orta Doğu'daki mevcut durum "Yeni Dünya Düzeni" çerçevesinde değerlendirilerek yeni perspektifler aranmıştır (Tombak, 2006: 4). Böylece günümüzdeki İsrail-Filistin savaşının ya da İsrail-Hamas çatışmalarının daha iyi anlaşılmasına katkı sunulmuş olunacaktır.

Yeni Dünya Düzeni ve Filistin özelinde literatürde çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Ancak Yeni Dünya Düzeninde Orta Doğu'nun ve Filistin'in geleceği, hangi konumda yer alacağı, bu yeni düzenin, küreselleşmenin Filistin halkına ve Hamas'a etkisi, Hamas'ın varlığının Filistin'in geleceğine ve yeni sisteme katılımına, entegre olmasına nasıl ve ne derece etki edeceğine dair yeterli çalışma yapılmadığı görülmektedir. Literatürdeki var olan bu eksikliği gidermek amacıyla bu çalışma kaleme alınmış bu konuda az sayıdaki literatüre katkı sağlanarak literatürün zenginleştirilmesine katkı vermek hedeflenmiştir. Çalışmanın katkı sunmak istediği ana sorun/soru ise yeni dünya düzeninde Filistin'in geleceği ne olacaktır ve Filistin'in geleceğine, son dönemdeki varlığı ve saldırıları ile önemli bir aktör olarak yer alan, Hamas'ın etkisi ne olacaktır ya da olabilir? sorusudur. Bu soruya literatürdeki bilgilerden, ülkelerin izlediği siyasetten ve Hamas'ın kuruluş amacı, faaliyetleri ve hedefleri üzerinden betimleme ve analiz yöntemi ile cevap aranacaktır.

Küreselleşme olgusu, mesafe ve mekân unsurlarını zayıflatmakta, ulusal toplumların ve bölgelerin sınırlarının ötesinde bir dünya toplumu inşa etmeye çalışmaktadır (Tombak, 2006: 12). Küreselleşme; üretim sistemlerinin gelişmesi, işletmelerin hareketliliğini kolaylaştıran teknik ve bilimsel bilginin gelişmesi, dünyaya yayılması, hızlanması ve küresel otorite haline gelmesi olarak anlaşılmaktadır. Günümüzde bir bölgede ortaya çıkan bilgi ve bilgi ağları, sadece orada kalmamakta ve tüm dünyayı etkilemektedir. Dünyada hiçbir bölge ve toplum, gelişen bu teknolojiye kaçmamakta ya gelişen teknolojinin kullanıcısı ya da gelişen teknolojiye faydalanmak için adımlar atan taraf olmaktadır (Arıboğan, 1996: 31-32).

ABD öncülüğünde yeni bir dünya yaratılırken Batı dünyası da gelişmişliğin iyi göstergesi olan mevcut düzenini, siyasî ve toplumsal yapılarını, liberal demokrasisini ve serbest piyasa ekonomisini dış dünyaya taşımaya çalışmaktadır (Tombak, 2006: 22). Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından birçok İsraili; elit, liberal söylemlerini ABD üzerinde yoğunlaştırdı ve yeni Orta Doğu'nun, ABD liderliğindeki yeni tek kutuplu dünya düzenine dahil edileceğine inanıyordu. Bu görüşe göre İsrail, komşularıyla barış ve etkileşim içinde yaşayacaktı. İsrail, bölgeyi ticarete açacak ve işgal altındaki topraklarda siyasî olarak baskı gören ve nüfusları kısıtlanan Filistinlilerle bir arada yaşayacaktı (Stein, 2024: 211).

11 Eylül sonrası küreselleşme olgusu; ABD'nin ulusal çıkarlarını öne çıkarırken, isterse kendi kurallarını yaratarak başta İslam toplumları olmak üzere tüm dünyayı yönetme potansiyeline sahip olduğunu da gösterdi (Tombak, 2006: 29). Son yirmi yılda dünya çapında hızlanan küreselleşme süreci, Orta Doğu'yu da şüphesiz etkilemiştir. Bu süreç tüm dünyayı kasıp kavurmadan önce bile, sahip olduğu yer altı ve yer üstü kaynakları ile konumu sayesinde bu bölge her zaman popüler bir coğrafya olmuştur. Batı'nın önceliği, bölgenin karmaşık yapısından ve kültürel çeşitliliğinden yararlanarak bölgeye uzaktan müdahale etmek yerine bölgeyi doğrudan küreselleşme sürecine dahil etmektir. Bölgenin kaynaklarından ve avantajlarından yararlanmak isteyen Batılı ülkelerin rejimin bölgedeki varlığına ilişkin endişelerini her fırsatta dile getirmelerinin temel nedeni, bu coğrafyanın daha modern ve güvenli yapılara kavuşturulması gerektiğini vurgulamalarıdır (Kazgan, 1994: 88).

YENİ DÜNYA DÜZENİ VE ORTA DOĞU

Soğuk Savaş Dönemi (1945-1991) biterken, bu dönemin sonlarına doğru, “yeni dünya düzeni” adıyla yeni bir kapitalist piyasa ekonomisi gündeme getirilmeye ve inşa edilmeye başlanmıştır. Bu yeni düzen “küreselleşme” logosu altında benimsetilmeye çalışılmıştır. Bu yeni düzende “Liberal” ekonominin temel ilkeleri uygulanmaktadır (mal, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımı). Bu sistem geri kalmış ve kalkınmakta olan ülkelere liberal politikalar şeklinde dayatılmış ve bu ülkeler ekonomik krizlerle karşılaşmıştır. IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi kurumlarla ülkeler bu sisteme entegre edilmeye çalışılmıştır. Ancak incelendiğinde bu yeni düzen daha çok gelişmiş ülkelerin çıkarlarına hizmet etmiştir. Çünkü bu yeni düzende az sayıda insan ve ülke zenginleşirken, insanların/ülkelerin çoğunluğu yoksullaşmıştır (Ertuna, 2006). Yeni Dünya Düzeninde Batı'ya ait olan ne varsa dünyanın ortak mirası haline getirilmeye, Batı Merkezli bir siyasi, ekonomik ve sosyal düzen kurulmaya çalışılmıştır (Nyang vd., 2002).

Bu yeni düzenin hâkim olduğu süreçte Orta Doğu'nun özellikle Filistin'in durumunun ve geleceğinin ne olacağı, İsrail-Hamas çatışması konuları günümüzde kamuoyunu düşündüren, meşgul eden önemli başlıklardan birini oluşturmaktadır. Bu noktada Orta Doğu'daki tüm toplumsal mücadeleleri ve özel olarak da Hamas bağlamında Filistin aktivizmini sadece siyasi şiddet düzeyinde tanımlamak, bölgenin karmaşık toplumsal süreçlerini ve mücadele araçlarını gözden kaçırmaya neden olmaktadır (Timur & Bodur Ün, 2016: 574). Bu coğrafyadaki mücadelenin ortaya çıkmasına zemin oluşturan tarihsel sürecin ve dünyanın dönüşüm geçirdiği gerçeğinin iyi kavranılması gerekmektedir. Çünkü Hamas hareketi, Filistin gerçekliğinin bir sonucudur.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra iki kutuplu yapıya geçiş yapan dünyada, ABD'nin dış politikası ve uluslararası ilişkilerdeki konumu da dünya siyasetine ve zamana bağlı olarak değişmiştir. Orta Doğu'da genişlemeci Sovyet politikasına karşı koruyucu bir kalkan politikasını uygulamaya koyan ABD'nin Orta Doğu'ya müdahalesi, Truman Doktrini ile başlamıştır. Bölge ülkelerine sağladığı mali, askerî ve teknik yardımlarla bu politikaya etkinlik kazandırmıştır. 1969 yılında Nixon Doktrini olarak uygulamaya konulan yeni yardım politikası da Orta Doğu'nun iki etkili ülkesi Suudi Arabistan ve İran'ı temel almıştır. 1990 yılında

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ABD, yeni Orta Doğu politikasını uygulamaya koymuştur (Armaoğlu, 2000: 455-456).

11 Eylül 2001 terör saldırısından sonra "Müslümanlar eşittir terörist" gibi denklemler masaya yatırılmıştır. Ancak İslam'a göre insan hayatı, kıymetli ve kutsaldır. İslam inancına göre hiç kimsenin bir başkasının hayatına son verme yetkisi yoktur ve onun verdiği canı Allah'tan başka kimse geri alamaz. Bu nedenle terörizm, kavram olarak İslam'la bağdaşmaz. Ancak İslam karşıtlığı üzerine ABD endeksli kurulan yeni Orta Doğu politikası, bölgenin yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Yeni dünya düzeni politikaları sonucunda İslam dünyası, emperyalist ve sömürgeci güçlerin bu coğrafyadan çıkar sağlamak ve bu ülkeleri bölmek için burada hâkim güç olma arzusu nedeniyle terör kavramıyla da tanıştı. Orta Doğu'daki savunma, sömürgecilğe karşı mücadele ve bağımsızlık mücadelesi giderek terörizm olarak ifade edilmeye başlandı (Tombak, 2006: 47-57).

Burada üzerinde özellikle durulması gereken nokta, "din ve terör" kavramlarının birbiriyle çelişen unsurlar olmasıdır. Din; insanlığa barışı, huzuru ve sevgiyi getirir. Terörizm ise acımasızdır, öldürmeyi ve acı çektirmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla bir terör saldırısının failini ararken bilgi kaynağı olarak dine bakmak yanlıştır. Bir kimse, masum insanları gelişigüzel katlediyorsa o kişi sadece katil değil; aynı zamanda din cahilidir. Bu nedenle "İslami terör, Yahudi terörü, Hristiyan terörü" gibi ifadeler bu dinlere hakarettir (Öztürk, 1997: 67-68).

Terörizm, günümüzün en çok tartışılan ve suistimal edilen konularından biridir. Teröre karşı savaş, yeni-sömürgeci çıkarları korumak için geliştirilmiş bir hükümet şiddet politikası olarak da kullanılmaktadır. Bazı savaş olayları, belgenin önceden hazırlanıp anlaşmaya uygun olarak uygulanması durumunda şiddet içeren olaylardır. Elbette bu olaylarda bireysel psikoloji ve sosyal psikolojiden oldukça yararlanılmaktadır. Günümüz medyasının toplumu etkilemesi ve birçoğunun hükümet terörüne hizmet etmesi, bunun yapılmasını kolaylaştırmaktadır (Hüseyin, 2001: 25). Ayrıca işgale de meşruiyet kazandırmak için kullanılırken, bu politikalar emperyalist güçlerin Müslüman halkları sindirmek, ezmek, dünya siyâsî arenasından silmek için onlara karşı terör estiren politikaların kamuflaj adını oluşturmaktaydı (Öke, 2002: 245-248).

SIYONİZM VE FİLİSTİN'DE İSLÂMÎ DİRENİŞİN DOĞUŞU

İsrail, tarihsel süreçte dini motivasyonların güçlü olduğu revizyonist politikalar izlemekte ve "vadedilmiş topraklar" ideolojisini merkezine alan bir devlettir. Bu ideolojide, Dicle ve Fırat Nehirleri arasında kalan bölgelerin Yahudilere ait olduğuna inanılmakta ve bu alanları ele geçirme hedefi güdülmektedir. Nitekim son İsrail-Hamas savaşında, İsrail'in başbakanı tarafından yapılan açıklamalar, savaşın dini ve politik gerekçelerle yürütüldüğünü göstermektedir. "Siyonizm" düşüncesinin yön verdiği bu politikada Siyonizm, bölgesel çatışmaları körükleyen bir faktör haline gelmiştir (Emir, 2024).

İsrail, ABD, İngiltere ve Avrupa Birliği üyesi ülkelerin güçlü desteğiyle askeri, politik ve ekonomik hamlelerini sürdürmektedir. Son İsrail-Hamas Savaşı'nda da ABD'nin İsrail'e çok güçlü desteği görülmüştür (Emir, 2024: 211). ABD Başkanı Joe Biden'in "*Siyonist olmak için Yahudi olmanız gerekmez. Ben bir Siyonistim*" ifadesi de bunun göstergesidir (Independent Türkçe, 2023). Ayrıca Hristiyan Siyonistlerin, dispensasyonalizm gibi teolojik inançlar

üzerinden İsrail'in politikalarını desteklediği bilinmektedir. Hristiyan Siyonistler, iki devletli çözüm gibi barış girişimlerine karşı çıkmış ve Oslo Anlaşmaları gibi girişimleri engellemeye çalışmışlardır (Tuna, 2024). Bu nedenle İsrail'in varlığındaki en önemli zemini ve nedeni oluşturan bu ideoloji üzerinde durulması ve ayrıntılarının bilinmesi konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Siyonizmin doğuşu ve gelişimi, Yahudi inanç ve geleneklerini içermektedir. Çünkü Yahudilerin Sion adını verdikleri Kudüs ve çevresine dönüş ve bu kutsal mekanlarda Süleyman Tapınağı'nın (Salamon) yeniden inşa edilmesi Eski Ahit'in en önemli ilkeleridir (Öke, 2002: 23-24).

19. yüzyılın sonlarına doğru Yahudiler arasında bir devlet kurma fikri başlamıştır. Vaat edilmiş topraklarda bir devlet kurma çabaları, ilk olarak İngiltere'de düşünülmüş ve 1848'de İngiliz hükümeti Filistin'deki konsolosluklarını Yahudileri korumakla görevlendirmiştir. Siyonist hareketin lideri haline gelen Theodor Herzl, Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması için büyük çaba harcamıştır (Tombak, 2006: 72-74). Başta Avrupa olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerinde Yahudilere yönelik baskı ve zulmün Siyonist örgütlerin ortaya çıkmasına yol açtığı ve İsviçre'nin Basel kentinde düzenlenen Birinci Siyonist Kongresi'nde ilk Siyonist örgütün kurulduğu bilinmektedir. Kurulan Siyonist örgüt düzenli kongreler düzenleyerek Filistin'de bir Yahudi kolonisi kurmak için gerekli siyasî ve ekonomik araçları yavaş yavaş uygulamaya koymuştur (Ünlü & Doğrul, 2023: 4).

Siyonistlerin, Yahudilere yurt olarak seçtiği Filistin, XVI. yüzyıldan beri Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğinde olduğu için, Herzl ve halefleri çabalarını Osmanlı devleti üzerinde yoğunlaştırmışlardır. Siyonizm'in Filistin'de bir Yahudi Devleti kurmayı amaçladığını düşünen Osmanlı yöneticileri, Siyonistlerin bu husustaki tüm sadakat teminatlarına rağmen Filistin'deki tüm faaliyetlerine engel olmaya çalışmıştır (Öke, 2006: 263-265). Ancak Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşından yenilerek çıkması ve parçalanması Siyonistlerin İngiltere'nin desteği ile hedeflerini gerçekleştirmesine zemin hazırlamıştır.

İngiltere, Balfour planını (Greens, 2006) uygulamaya başladığında Araplar, sömürgecilerin Filistin topraklarını çalıp Siyonistlere verdiklerini fark ederek sert bir şekilde onları protesto etmişlerdi. Bu nedenle 1929 yılında Kudüs'te Araplarla Yahudiler arasında 15 gün süren kanlı çatışmalar yaşanmıştır (Tombak, 2006: 74). Filistin, 1920'den 1930'a kadar Hacı Emin'in diplomatik mücadelelerine ve Şeyh İzzeddin el- Kassam gibi dinî liderlerin Filistin'i silahlı mücadeleyle kurtarma çabalarına sahne olmuştur. Şeyh İzzeddin el Kassam, Filistin'in kurtuluşu için cihat çağrısı yapan ve bu doğrultuda askerî direniş başlatan Filistinli ilk lider olmuştur. 1929 yılında Şeyh İzzeddin el- Kassam'ın desteğiyle Filistin'de bir İslam devletinin kurulması çağrısında bulunan geniş çaplı gösteriler düzenlendi. Şeyh Kassam, 1935'te İngiliz kuvvetleri tarafından öldürülene kadar askerî direnişe liderlik etti (Veysel, 2016: 102-103).

Çalışmada konu edinilen Hamas, resmî olarak 1987'de kurulmuş olsa da organizasyonu, liderliği ve ideolojisi çok daha eskilere dayanan bir örgüttür. Örgüt, Filistin'deki İslami hareketin bir uzantısı olarak kabul edilmekte ve kökenleri "Müslüman Kardeşler" in Filistin'deki genişlemesine kadar uzanmaktadır (Çinkara, 2024: 164). Genç Müslüman Birliğinin ardından Hasan el-Benna tarafından 1928'de Mısır'da kurulan Müslüman Kardeşler hareketinin (İhvan-ı

Müslimin) ilk Filistin ofisi, 1945'te Kudüs'te açılması da iki hareketin yakınlığını göstermektedir (Özdemir, 2005: 53; Gunning, 2007: 25). Bu sürecin ortaya çıkmasından önceki dönemde Filistin halkının topraklarını savunma politikası ve direniş hareketine ilişkin altyapıyı edinmesi, Hamas'ın kurulmasına ve oluşmasına zemin hazırlamıştır (Doğrul, 2004: 39–41).

Sistematik olarak Filistin'e göç eden Yahudiler, yavaş yavaş toplam Filistin nüfusunun üçte birini ve ülke topraklarının %6'sını oluşturur hale gelmişti. İsrail devletinin bağımsızlığı, 14 Mayıs 1948'de ilan edilmiş ve birçok ülke İsrail'i hemen tanımıştır. Kasım 2023'te Birleşmiş Milletler üyesi 163 ülke İsrail'i, 138 ülke de Filistin'i tanımıştır (Ünlü & Doğrul, 2023: 6). 1948'de İsrail devleti kurulmuş ve bu, bölgedeki jeopolitik dengeleri değiştirmiştir. Ancak Filistinliler için bu tarih bir "Felaket" (Nakba) olarak nitelendirilir (Abbassov & Ercan 2024). 1948'den sonra Filistin halkı, bunun sadece bölgesel bir sorun veya mülteci sorunu olmadığını anlamış ve 1967 Savaşı'ndan sonra büyük ölçüde taviz verdiklerine inanarak yeni yapıyı reddederek kendilerini davalarına adanmıştır. Bunun sonucunda çeşitli direniş grupları ortaya çıkmaya başlamıştır (Tombak, 2006: 78).

1964 yılında Filistin halkının siyasî temsilcisi olarak Kudüs'te Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) kurulmuştur. Aynı yıl, FKÖ'nün gizli örgütü El Fetih, Yaser Arafat'ın önderliğinde Filistin'in bağımsızlığı için mücadeleye başlamıştır. Yaser Arafat, 1969'da Arafat'ın El Fetih hareketini ve birçok direniş grubunu FKÖ şemsiyesi altında birleştiren Filistin Kurtuluş Örgütü'nün başına seçilmiştir (Tombak, 2006: 75). Tarihe Altı Gün Savaşı olarak geçen bu gelişmenin en önemli olaylarından biri, 1967 yılında başlayan ve İsrail'in Suriye'nin Golan Tepeleri ile Mısır'ın Sina Yarımadası'nı işgal ettiği Arap-İsrail Savaşı'dır. Mısır ve Suriye güçleri, Altı Gün Savaşı'ndaki kayıpları telafi etmek amacıyla 1973'te işgal altındaki toprakları geri almak için bir saldırı başlatmış ancak İsrail'in karşı saldırıları kayıpları artırmıştır. Bu süreçte Mısır ve Suriye askerlerinin toplam kayıplarının 8500, işgalci güç İsrail'in kayıplarının ise 6000 olduğu kaydedilmiştir (Ünlü & Doğrul, 2023: 9).

İsrail'in 1967 yılında Gazze Şeridi ve Batı Şeria'yı işgal etmesi, Şeyh Ahmed Yasin önderliğinde Gazze'de Müslüman Kardeşlerin kurumsal ve sosyal temellerinin kurulmasıyla birlikte bölgede yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu süreç, -1973 yılında- daha sonra Hamas'ın çekirdeği haline gelen "İslâmi Merkez" in kurulmasına yol açmış ve bu kurum, 1978'de yasallaştırılmıştır. İslam Merkezi öncelikle sosyal, kültürel, dinî alanlarda ve eğitim alanlarında faaliyetlerini sürdürmüştür (Özdemir, 2005: 53).

1967 Altı Gün Savaşı'ndan sonra Gazze'deki Müslüman Kardeşler örgütü yeniden yapılandırılmış ve Gazze ile Batı Şeria arasındaki kurumlar arası iletişim güçlendirilmiştir. Altı Gün Savaşı'nın ardından İsrail'in Gazze Şeridi'ni işgal etmesi, Filistin sorununa İslami çözüm sağlama fikrine olan ilgiyi artırmıştır. Bu dönemin öne çıkan isimlerinden Şeyh Ahmed Yasin, İslami direniş hareketinin öncüsü olmuş ve işgal altındaki toplumu harekete geçirmek için camiler, dinî kurslar ve sosyal hizmetler aracılığıyla ağlar kurmaya başlamıştır. Şeyh Yasin'in bu çabaları, Gazze'deki İslami hareketin temelini oluşturmuştur (Çinkara, 2024: 169). Bu noktada Filistinli Müslüman Kardeşler liderleri Şeyh Ahmed Yasin ve Abdülaziz Rantisi'nin de aralarında bulunduğu bir grup tarafından 1973 yılında Gazze İslam Merkezinin açılması, hareketin toplumsal tabanında önemli bir başlangıcı oluşturmuştur. Merkez, bir cami olarak inşa edilmişti. İslam Merkezi, ayrıca zekât ve diğer yardım malzemelerini toplayıp dağıtmaktaydı.

Merkez, aynı yıl Gazze İslam Üniversitesini kurmuştu. Böylece camiler, dinî ve kültürel eğitim faaliyetlerinin önemli merkezleri olmanın yanı sıra sosyal destek ağlarının da yönetildiği yerler haline gelmiştir (Veysel, 2016: 110).

1980'lerin başı, Müslüman Kardeşler için bir dönüm noktasıydı. Bu tanınmış kuruluş, ilgi ve eleştirilerin odağı olmuştur. Müslüman Kardeşlerin İsrail'in Filistin'i işgal etmeye devam etmesine karşı eylemsizliği, özellikle milliyetçi grupların güçlü muhalefetine neden olmuştur (Çinkara, 2024: 172). 14 Aralık 1987'de Siyonizme karşı yeni bir dönem, intifada (ayaklanma) dönemi başlamıştır. İntifada hareketi, kitleleri yöneten ve yönlendiren bir program oluşturup mücadeleyi başlatmıştır (Tombak, 2006).

BİRİNCİ (I) İNTİFADA HAREKETİ VE HAMAS İSLÂMÎ DİRENİŞ HAREKETİNİN (HAREKE EL-MUKAVEME EL-İSLAMİYYE) KURULUŞU

8 Aralık 1987 tarihinde Gazze'de Şifa Hastanesi kuşatmasının başlaması üzerine İsrail askerleri, olay yerine gelerek kalabalığın dağılmasını istemiştir. Kalabalık dağılmayı reddedince sivillerin üzerine ateş açılmıştır. Ancak halk dağılmayıp İsrail askerlerine taşla karşılık verince İntifada (Arapçada ayaklanma anlamında) hareketi başlamış ve bu olaydan sonra işgal güçleri, Gazze Şeridi başta olmak üzere, Filistin genelinde taşlı saldırılara maruz kalmıştır. İntifadanın altıncı günü olan 14 Aralık'ta Gazze Şeridi'nde Hamas adına ayaklanmayı tırmandırmaya çağrıda bulunan broşürler dağıtılmıştır ve benzer süreçte Hamas liderliğinde örgütün askerî kanadı kurulmuştur. İzzettin olarak bilinen Hamas üyeleri, tam oluşumunun 1991 yılı sonuna kadar tamamlanması beklenen El Kassam Tugaylarını (İzzeddin el-Kassam Tugayları) faaliyete geçirmişti. Ağustos 1988'de Misak'ını açıkladıktan sonra Hamas, kendini Müslüman Kardeşlerin Filistin kolu olarak tanımlamış ve İsrail'e karşı cihat ilan etmiştir. Hedefini Filistin'de bir İslam devleti kurmak olarak ilan etmiş, diğer tüm yaklaşım ve yöntemleri reddetmiş, ilan edilen tek mücadele yöntemi olarak silahlı mücadeleyi seçmiştir (Özdemir, 2005: 56).

Dünya Yahudilerini Filistin topraklarında birleştirme fikri olan Siyonizm, Filistin'de işgale yol açmıştır. Bu durum, Filistin halkını mağdur konuma sokmuştur. Bu çağrı, birçok örgütün kurulmasına yol açmıştır. Bu yöndeki her hareket ve örgütlenme meşru görülmuş ve desteklenmiştir. Bu nedenle Filistin gibi bir coğrafyada insanların kaderini belirleyen gelişmeler, geçici çatışmalarla tanımlanamaz (Garaudy, 2000: 113–117). İsrail'in askeri güç kullanımı, ülke güvenliğinin temel taşı görülmektedir. Dahiya Doktrini bunun göstergesidir. Bu doktrin, İsrail'in düşmanlarının askeri ve sivil unsurlarına karşı aşırı güç kullanımını içermektedir (Balpınar, 2018). Lübnan ve Gazze'deki operasyonlarda bu yaklaşımın nasıl uygulandığı görülmektedir.

Hamas; Şeyh Ahmed Yasin liderliğinde, İsrail ile Filistin arasındaki barışa karşı çıkan ve öncelikle intihar saldırılarıyla adından söz ettiren aşırı dinci bir gruptur. Hamas, üst bir kimlik oluşumunu hedeflemiştir (Maqdsi, 1993: 130).

1970'li yılların ortalarında Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) işgal altındaki topraklarda ana siyasî güç olarak ortaya çıkmasıyla birlikte İsrail, FKÖ'ye karşı daha ılımlı ve insani olan İslam Merkezine destek vermeye başladı. O dönemde Gazze'nin askerî valisi olan

İsraili General İzhak Segev, 1979'dan 1984'e kadar FKÖ ile komünistleri dengelemek için İslamcıların desteklendiğini ve finanse edildiğini belirtmiştir. Görülüyor ki İsrail için tehdit oluşturan bu örgütlerin ortaya çıkmasında ilk etapta İsrail tarafından desteklenmeleri önemli bir rol oynamıştır. Nitekim Hamas'ın kuruluşundan sonraki yıllarda bile FKÖ yetkilileri, Hamas'ı İsrail istihbaratının oluşturduğu bir örgüt olarak tanımlamış ve onu düşmana hizmet etmekle suçlamıştır.

Hamas'ın kurucularından Şeyh Ahmed Yasin, ateşli silah bulundurmak ve İsrail Devleti'ni yok etmeye ve onun yerine İslam devleti kurmaya teşebbüs etmek suçlamasıyla Nisan 1984'te tutuklanmış ve 13 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Ancak İsrail ve FKÖ arasında yapılan anlaşma gereğince Mayıs 1985'te serbest bırakılmıştır. Yasin, 1985'ten sonra İslam Merkezi bünyesinde faaliyet göstermeye devam etmiş ama radikal kesimlerin baskıları nedeniyle işgalcilere karşı silahlı mücadeleye destek vermeye başlamıştır. Bu şekilde daha kesin bir sonuç elde edileceğine inanarak İslami bilinçlendirme ve eğitim çalışmalarından vazgeçmiştir (Özdemir, 2005: 54-55).

Hamas'ın ideolojik yapısı ve örgütlenmesi, Ağustos 1988'de açıklanan Hamas Misakı'nda açıkça belirtildiği gibi, Mısır'da kurulan Müslüman Kardeşlere dayanmaktadır (Hroub, 2006: 234). Müslüman Kardeşler ile Filistin arasındaki ilişkiler, (az önce ifade edildiği gibi) 1935 yılında Hasan Benna'nın kardeşi Abdulrahman Benna'yı örgütün bir şubesini açmak üzere Filistin topraklarına göndermesiyle başlamıştı. 1945 yılında örgüt, ilk şubesini Kudüs'te açmıştı. 1947'ye gelindiğinde 27 şube ve 20.000 üye vardı (Veysel, 2016: 109).

Cesaret ve yiğitlik anlamına gelen 'Hamas' (Hareke el-Mukaveme el-İslamiyye/ İslami Direniş Hareketi) Aralık 1987'de başlayan Filistin İntifadasının başlangıcında -Şeyh Ahmed Yasin önderliğinde-kurulmuştur (Ercan, 2000: 29; Mercan, 2018: 64; Edwards & Farrell 2010). Hamas, Filistin'in kurtuluşu bağlamında yürüttüğü siyasî ve askerî mücadele yoluyla Filistin davasını temsil etmede önemli bir güç haline gelen silahlı grup İzzeddin el-Kassam Tugaylarının kurulmasıyla daha da güçlenmiştir. Kuruluş belgesinin 2. maddesinde Hamas'ın Müslüman Kardeşlerin Filistin kolu olduğu açıkça belirtilmiştir (Mercan, 2018: 67). Hamas'ın temel mesajı, Filistin'i işgalden kurtarmak ve İslami bir rejim kurmaktır. Bu husus, Hamas, Misakı'nda şu şekilde yer almaktadır: "*Madde-1: İslami Direniş Hareketi: Hareketin programı İslam'dır.*"

Hamas'ın Filistin coğrafyasına dair vizyonu, işgal altındaki topraklardır. Bu sorunun çözümü, Filistin'in hiçbir şekilde bölünemeyeceği ilkesine dayanmaktadır. "Nehirden denize kadar Filistin" ifadesi, Filistin halkının Ürdün Nehri'nden Akdeniz'e kadar uzanan coğrafyadaki egemenliğini vurgulamaktadır (Çinkara, 2024: 177). Hamas, İslam'ı direnişin merkezi olarak konumlandırmış ve Filistin topraklarını İslami vakıf olarak görmüştür. Bu nedenle Hamas hareketi, İsrail'in bu topraklarda varlığını kabul etmez ve bu bağlamda silahlı mücadele yürütür. Hamas, İhvan (Müslüman Kardeşler) hareketinin tarihsel ve ideolojik mirasını, Filistin'deki yerel koşullar ve direnişle harmanlayarak şekillendirmiştir. Hamas zamanla sadece bir direniş hareketi değil, Filistin toplumuyla derin bağları olan önemli bir bölgesel aktör konumuna gelmiştir (Sarı, 2020).

Hamas'ın üst düzey liderleri ve üyeleri Müslüman Kardeşlerin cihat anlayışından büyük ölçüde etkilenmiştir. Bu bağlamda Hasan el-Benna, Seyyid Kutub, Abdullah Azzam ve Said

Havva gibi Müslüman Kardeşlerin önde gelen üyelerinin eylem ve fikirleri; Hamas'ın yapısının ve ideolojisinin oluşmasında önemli rol oynamıştır (Bartal, 2021).

Hamas, sosyal hizmetler ve dinî faaliyetler aracılığıyla toplumsal tabanını genişletmiş; Filistin üniversitelerinde öğrenci grupları üzerinde etkin bir güç kazanmıştır (Çinkara, 2024: 175). Hamas, 1991 yılında tüm güçlerini “İzzeddin el Kassam Tugayı” adı altında birleştirmiştir.

Hamas örgütü İslami Direniş Hareketi, Siyonistlerin Filistin topraklarına yerleşme arzusunu ortadan kaldırmadan Filistin'deki bu savaşı bitirmenin asla mümkün olmayacağı konusunda ısrar etmektedir (Tombak, 2006: 83). Hamas ayrıca milliyetçiliği laik, elitist ve bencil bir değer olarak reddetmektedir. Hamas'ın ideolojisinin temeli, Filistin meselesinin ve İsrail-Filistin çatışmasının İslami niteliğini vurgulamaktır. Hamas, İsrail'e karşı mücadeleyi İslam'a ve Batı medeniyetine karşı bir mücadele olarak görmektedir (Özdemir, 2005: 58). Özellikle gençlerin İsrail ordusunun gerçek mühimmatına karşı kendilerini savunabilmeleri sayesinde Filistin meselesine olan ilgi, dünya çapında artmıştır. İntifadanın genişlemesi ve devam etmesi hem Hamas liderliği hem de FKÖ açısından beklenmedik bir gelişme olmuştur (Veysel, 2016: 112).

Sivillere yönelik bu işgaller ve katliamlar; 1987'den 1993'e kadar intifadanın başlamasına, ilk intifadanın Gazze Şeridi'nde meydana gelip Batı Şeria'ya yayılmasına yol açmıştır. Hamas, 1987'de Gazze'deki kontrol noktalarında Filistinli işçilerin İsraililer tarafından işgal edilmesiyle başlayan ilk intifadanın ardından İsrail'in tüm saldırılarına ve işgallerine karşı çıkmıştı. Kassam Tugayları, ilk olarak 1991 yılında Hamas'ın silahlı direniş grubu olarak öne çıktı (Ünlü & Doğrul, 2023: 11). Hamas'ın oluşumunda en büyük paya sahip olan, İntifada'ya kadar işgale karşı aktif direnmeden uzak duran Müslüman Kardeşler, isyanla birlikte ilk kez direnişte aktif rol almıştır (Abu-Amr, 1993: 5) Zira, Hamas hareketi, 1987'de kurulmuş olmasına karşın, daha geniş bir İslami hareket deneyiminin bir parçasıdır. Hamas'ın kuruluşu, Filistin'de toplumsal İslamileşme hedefiyle hareket eden ve zaman zaman çatışmalara dahil olsa da ağırlıklı olarak toplumsal yardımlar ve hizmetlere odaklanıp şiddet-dışı kalan Müslüman Kardeşler'in radikalleşmesini ifade etmektedir (Timur & Bodur Ün, 2016: 592).

Hamas yönetimi, Orta Doğu'daki Siyonist planları en azından bir ölçüde sekteye uğratmıştır. Siyonist aktivistlerin umutlarını azaltmış ve onları Filistin topraklarını yönetme stratejilerini değiştirmeye zorlamıştır. Emperyalist güçlerin İsrail'i ileri itmesi ve İsrail'i arkadan desteklemesiyle başlayan işgalin gidişatı gerilemektedir. Siyonistler ve dünya güçleri Müslümanları yok edemeyeceklerini anlamış durumdadır. Müslümanlar; birlik ve beraberlik içinde, kanları pahasına ülkelerini savunabileceklerini göstermişlerdir (Said, 1985: 101–103).

Hamas, savaş tarzını değiştirdikçe İsrail'in tutumu da şekillenmeye başladı. Hamas lideri Şeyh Yasin de Mayıs 1989'da tutuklanmış ve ömür boyu hapis cezasına çarptırılmıştır (Veysel, 2016: 113).

İkinci (II.) İntifada Hareketi (El Aksa İntifadası)

II. İntifada, 28 Eylül 2000'de İsrail'in iktidardaki muhalefet partisi Likud partisinin lideri Ariel Şaron'un Müslümanlar tarafından kutsal sayılan ve Kubbet-üs-Sahra ve el-Aksa Camisi'nin bulunduğu Harem el-Şerif'i ziyaret etmesiyle başlatılmıştır. Ariel Şaron'un

ziyaretini protesto eden halka İsrail güvenlik güçlerinin ateş açması üzerine ayaklanma başlamıştır. İkinci İntifada 29-30 Eylül 2000 tarihlerinde Batı Şeria ve Gazze Bölgesi'nde düzenlenen gösterilerle ve genel grevlerle desteklenmiştir (Oruç, 2010: 45-46).

28 Eylül 2000'de Mescid-i Aksa İntifadası'nın (İkinci İntifada) patlak vermesi, Filistinli örgütler arasındaki birlik motivasyonunu artırmıştır. Hamas, İslami Cihad ve FKÖ silahlı operasyonlara başlamıştır. İslami Cihadın askeri gücü olan Kudüs Tugayları (Saraya El Kudüs) ve FKÖ'nün parçası olan El Aksa Şehitleri Tugayı (Kata'ib Shuhada Al-Aqsa) iş birliği yapmaya başlamıştır.

Hamas'ın kurucusu Şeyh Ahmed Yasin'in 2004 intifadasında (II. İntifada) öldürülmesi bu süreçte önemli bir gelişme olmuştur. Ahmed Yasin suikastının ardından Hamas, ikinci nesil liderlerin yükselişine tanık olmuştur. Bu liderler arasında öne çıkanlar İsmail Haniye (2017-), Halid Meşal (1996-2017) ve Yahya Sinvar (2017-)'dir (Çinkara, 2024: 179).

HAMAS ÖRGÜTÜNÜN GÜÇLENMESİ VE FİLİSTİN

Yapılan çalışmalar da göstermektedir ki, bölgesel ve içsel faktörlerin etkileşiminin, Hamas ve El-Fetih'i ulusal birliği sağlama konusunda farklı yörlünelere yerleştirmekte ve yönlendirmektedir (Amour, 2018). Örneğin, Hamas'ın İran ve Katar gibi ülkelerle ilişkileri, El-Fetih'in ise ABD ve Suudi Arabistan gibi aktörlerle bağları, bu çatışmayı daha da karmaşık hale getirmektedir. Bu ülkelerin etkisi dışında ideolojik farklılıklar ve bölgesel dinamikler nedeniyle de uzun süredir çatışma içinde olan Hamas ve El-Fetih arasındaki rekabet, Filistin siyasetinin en belirgin ve karmaşık unsurlarından biri durumundadır. Özellikle 2006'daki parlamento seçimlerinde Hamas'ın zaferi, El-Fetih'in uzun süredir devam eden siyasi hakimiyetine son vermiş ve iki grup arasında şiddetli çatışmalara yol açmıştır. 2007'de Gazze Şeridi'nin kontrolü tamamen Hamas'a geçmiş, El-Fetih ise Batı Şeria'da yönetimi sürdürmüştür. Bu bölünme, Filistin'in siyasi ve coğrafi olarak ikiye ayrılmasına neden olmuştur. Günümüzde Gazze Şeridi'nde Hamas kontrolü varken, Batı Şeria Fetih'in denetimi altındadır. Bu iki örgüt arasındaki ideolojik farklılıklar ve Filistin'in geleceğine yönelik farklı vizyonlar, aralarındaki anlaşmazlıkları ve çatışmaları derinleştirmiştir. Bu anlaşmazlıklarda İsrail ve ABD'nin Hamas ve Fetih'in yakınlaşmasını engellemeye yönelik politikalarının da etkisi bulunmaktadır (Sarı, 2018). Hamas ve Fetih arasındaki çatışmanın Filistin direnişi üzerindeki etkisi incelendiğinde bu bölünme, Filistin direnişini zayıflatırken İsrail ve müttefiklerine Filistin meselesinde daha rahat hareket etme alanı sağlamakta olduğu görülmektedir.

Kasım 2004'te Yaser Arafat'ın ölümüyle başlayan Filistin siyasi süreci, Ocak 2005'te Başkan Mahmud Abbas'ın iktidara gelmesine kadar devam etmiş ve 25 Ocak 2006 parlamento seçimlerinde Hamas yönetiminin zaferiyle sonuçlanmıştır. 132 üyeli Filistin parlamentosunda Hamas, 74 sandalye kazanırken Filistin lideri El Fetihli Mahmud Abbas ise 45 sandalyeye sahip olmuştur. Bu seçimlerde önemli bir siyasi başarı elde eden Hamas, yerel seçimleri de kazanarak Gazze, Kalkilya ve Nablus gibi bölgelerde sandalyelerin çoğunluğunu elde etmişti. Hamas, 2006 seçimlerine katılarak önemli bir kırılma yaşamış, önceden müzakereyi ve ulusal birlik sağlanmasını reddederken, seçimlere katılmayı tercih etmiş ve büyük bir başarı elde etmiştir (Katman, 2018). Bu başarı, Filistin halkının El Fetih'e karşı memnuniyetsizliğini ve değişim

arzusunu da göstermiştir. Hamas bu başarısı ile Gazze üzerindeki kontrolü ile siyasi ve askeri yapısını güçlendirmiştir (Katman, 2018: 143).

Hamas'ın seçim zaferi sonrası İsrail ve Orta Doğu Dörtlüsü (AB, ABD, BM ve Rusya) tarafından ekonomik ve diplomatik ambargolar uygulanmıştır. Bu ambargolar, Hamas içinde radikal kanadın güçlenmesine ve pragmatik kanadın zayıflamasına neden olmuştur. Dışlama politikası, radikalleşmeyi artırabilirken dahil etme politikası, Hamas'ın daha ılımlı bir dil kullanarak siyasi bir yaklaşıma yönelmesine katkı sağlamaktadır (Katman, 2020). Ancak Batı'nın ve ABD'nin politikalarının Hamas'ı radikalleştiirdiği ve şiddet eylemlerine yönlendirdiği anlaşılmaktadır (Katman, 2020: 119). ABD, kuruluşundan bu yana İsrail Devleti'nin koşulsuz hamisi olmuştur. Blinken'in İsrail'in Gazze'deki sivil bölgeleri bombalamasını “*meşru müdafaa*” olarak nitelendirmesi ve binlerce sivilin katledilmesine “neredeyse” kayıtsız kalması, bu sınırsız desteğin birçok kanıtının sadece küçük bir örneğini oluşturmaktadır (Orhan, 2024: 55). İsrail, ABD ve Avrupa Birliği'nin (AB) “terör örgütü” olarak listelediği Hamas'ın siyasi başarıları; uluslararası toplumu büyük ölçüde etkilemiştir. Ayrıca İsrail'in Gazze Şeridi'nin tamamından ve Batı Şeria'nın bazı kısımlarından çekilmesi Hamas tarafından bir “zafer” olarak karşılanmıştır. İsrail Başbakan Yardımcısı Ehud Olmert, İsrail'in terör örgütü olarak kabul ettiği Hamas'ın da dâhil olduğu bir hükümetle müzakere yapmayacağını söylemiştir. Avrupa Birliği, ABD ve İsrail, Hamas'ı “terör örgütü” olarak değerlendirmeye devam etmiştir (Tombak, 2006: 88). Batı, Hamas karşısında İsrail'i desteklemiş ve Gazze halkına yönelik saldırılar yoğunlaşmıştır (Hroub, 2006: 241). İsrail'in Gazze'deki soykırımı incelendiğinde özellikle Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi uluslararası kurumların etkin olamadığı görülmektedir. İsrail'in Gazze'deki eylemleri savaş suçu ve insanlığa karşı suç olarak değerlendirilmekle birlikte bir yaptırım uygulanamamaktadır (İnaç, 2024). Batı devletlerinin ve ABD'nin desteklediği İsrail bu nedenle katliamlarına devam etmektedir.

İsrail, ABD tarafından düzenli olarak finanse edilmekte ve bu, askeri üstünlüğünü sürdürmesine yardımcı olmaktadır. Aynı şekilde, Hamas da İran, Katar gibi ülkeler ve diğer aktörler tarafından desteklenmektedir (Çetin, 2024). Bu nedenle radikalleşme ve vekâlet savaşları, çatışmanın sürekliliğini artırmaktadır. Ayrıca bu durum Gazze'deki şiddetin nasıl meşrulaştırılmasına da zemin hazırlamıştır. Gazze'deki katliamların meşrulaştırıldığı ve normalleştirildiği, İsrail hükümetinin dini metinleri ve siyasi söylemleri bu eylemleri savunmak için nasıl kullandığı son dönemde yapılan çalışmalarda da ortaya konulmuştur (Bozbuğa, 2025). İsrail'in uyguladığı hukuksuz politikalar, Filistinlilerin topraklarında mülteci durumuna düşürülmesi ve özellikle Gazze'deki ağır saldırılar, bölgenin insani bir kriz alanına dönüşmesine neden olmuştur. Batı, insan hakları ve özgürlükler konusundaki evrensel değerlerini savunduğunu iddia etse de Gazze'deki olaylar karşısındaki tutumu bu değerlerle çelişen bir görünüm sergilemektedir. İsrail'in saldırılarını savunma hakkı çerçevesinde değerlendirmiş ve Filistin'e destek verenleri eleştirmiştir (Çakırca, 2024). Bu konuda Hamas'ın 7 Ekim'deki saldırıları, Batı tarafından tarihsel bağlamından kopararak ele aldığı görülmektedir. Türkiye kamuoyunun Gazze'deki insani trajediye karşı genel eğilimini ölçen bir çalışma da gösterdiği gibi Türk Kamuoyunda, İsrail'in Gazze'ye yönelik ağır bombardımanına ve sivil kayıplara karşı yoğun tepkiler göstermiş; protestolar ve boykotlar organize edilmiştir (Mucuk, Özdemir & Anık 2023).

İsrail, El Kaide'nin eylemleri aracılığıyla kendisini, yalnızca Hamas'ı değil, aynı zamanda Yaser Arafat'ın FKÖ'sünü ve el-Aksa İntifadası'nın tüm katılımcılarını da kapsayan Filistin "terörizminin" kurbanı olarak göstermeye çalışmış ve mevcut durumu, 11 Eylül saldırıları ile ilişkilendirmiştir (Stein, 2024: 227).

Ocak 2006'da yapılan parlamento seçimlerine katılım oldukça yüksekti. Bu arada El Fetih hükümeti; yolsuzluk, iç çekişmeler ve İsrail'in askeri saldırıları nedeniyle zayıflıyordu. Yaklaşık 50 yıldır Filistin toplumuna liderlik eden El Fetih, sadece 45 sandalye kazanabilmişti. Bu seçimlerden sonra Gazze kuşatması altında kalan Hamas, tek başına iktidara gelme fırsatını yakalamış; sonraki yıllarda Filistin'in beka mücadelesini sürdürmek için yoğun çaba harcamıştır (Mercan, 2018: 67; Ayhan, 2016: 117). Kamuoyunun "İsrail'i tanıyın." yönündeki baskıları üzerine uluslararası seyahatlere ağırlık veren Hamas grubu, Halid Meşal liderliğinde ilk olarak 16 Şubat'ta Ankara'ya gelmiştir. Bu ziyarette işgal altındaki ülkelerini terörden kurtarmak için mücadele ettiklerini ancak teröre bulaşmadıklarını, Türkiye'nin bağımsızlık savaşına benzer bir savaşın içinde olduklarını ifade eden Hamas temsilcilerine Türkiye; silahlarını bırakmayı, İsrail'i tanımayı ve barış sürecini kabul etmeyi teklif etmiştir. Rusya da Türkiye gibi "İsrail'in tanınmasını" talep etmiş ancak Hamas grubu bu taleplere yanıt vermemiştir (Tombak, 2006: 88-89).

İsrail ve ABD hükümetlerinin hiçbir gerekçe göstermeden Hamas'ı "terör örgütü" ilan etmeye ve seçim sonuçlarını görmezden gelmeye devam etmesi, Filistin meselesini derin çözümsüzlüğe sürüklemiştir (The New York Times 27 Ocak 2006). Ayrıca 2006 seçimlerinin sonucunda Filistin'de iki siyasi aktörün varlığı, bir gerçek haline gelmiştir. Bunlardan biri Batı'daki El Fetih hareketini temel alan FKÖ ve Gazze'deki Hamas'ın yönetimi. Hamas'ın Gazze üzerindeki kontrolünün güçlenmesi İsrail'le ilişkilerde yeni bir dinamiğin oluşmasına yol açmıştır (Çinkara, 2024: 181). Hamas'ı Arap-İsrail siyasetine entegre edemeyen uluslararası toplum, yeni koalisyon hükümetine mali destek sağlamaması ve bir anlamda El Fetih-Hamas birliğinin sonunu getirmiştir (Veysel, 2016: 123-124).

Haziran 2007'deki savaştan sonra Filistin davası, El Fetih'in Batı Şeria'yı ve Hamas'ın Gazze Şeridi'ni kontrol etmesiyle farklı bir aşamaya girmişti. İsrail'in 1,5 milyon nüfuslu Gazze'yi abluka altına alması ekonomik, sosyal sorunlara ve sağlık sorunlarına yol açmıştı. Bu arada Gazze kuşatması devam ederken İsrail Hava Kuvvetleri de Gazze'deki Hamas savaşçılarına ve destekçilerine yönelik hava saldırıları politikasını sürdürmüştü (Veysel, 2016: 127). Özellikle İsrail'in 2008 yılında Gazze Şeridi'nde Dökme Kurşun Operasyonu sırasında sivillere karşı ve ayrımsız güç kullanımı da dâhil olmak üzere savaş suçları işlediğini ortaya koyan Goldstone Raporu, 2009 yılında Birleşmiş Milletler (BM) tarafından kabul edilmiştir (UN, 2009).

İsrail'in 2008, 2012 ve 2014'te Hamas'a yönelik saldırıları; Gazze Şeridi'nde yıkıcı etkiler yaratmış ve öngörmediği şekilde Hamas'ın güçlenmesini sağlamıştır. Bu saldırılar, seçimlerden sonra Hamas'ı tecrit etmek için yapılmış ancak İsrail'in bu stratejisi başarısız olmuştur. Kassam Tugaylarının askerî yetenekleri ve yeteneklerinin zaman içinde gelişmesi, işgale karşı direnişte önemli bir caydırıcı rol oynamıştır. Özellikle İsrail'in 2014 saldırılarında 70'e yakın askerini kaybetmesi, Hamas'a yönelik saldırıların eskisinden daha zorlu olacağını ve

İsrail'in bu saldırılarda ağır bedeller ödemek zorunda kalacağını göstermiştir (Mercan, 2018: 71).

Bugün Hamas'ın insan kaynağının üssü, Gazze Şeridi'ndeki mülteci kamplarıdır. Bunun nedeni Batı Şeria ile Gazze Şeridi arasındaki sosyal ve ekonomik farklılıklardır. Batı Şeria'daki ekonomik ve sosyal koşulların iyileşmesi, Batı Şeria'daki halkın Gazze Şeridi'nde olduğu gibi daha militanlaşmasına engel olmuştur (Özdemir, 2005: 53). Hamas'ın "İslamcı" kimliği, Filistin meselesini dini bir çerçeveye oturtarak kitleleri harekete geçirmesini de sağlamaktadır (Ahnas, 2025). Bu hareket Filistin'de İslami referans olan, bölge şartlarında stratejilerini ve eylem metotlarını sürekli güncelleyen, zamanın siyasi ve askeri koşullarına göre direniş gösteren bir harekettir (Ahnas, 2025: 126).

2016 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK), İsrail'e işgal altındaki topraklardan çekilmesi ve yasa dışı yerleşim faaliyetlerine derhal son vermesi çağrısında bulunan 2334 sayılı kararı kabul etmiştir (UN, 2016).

Hamas, Mayıs 2017'de yeni bir politika belgesi yayımlamıştır. Hareketin temel ilkelerini korurken yeni bir yol haritası belirlediğini gösteren belgede, Hamas'ın gelecekte de doğru bir siyâsi çizgiyi koruyarak Filistin'i yönetmek istediği açıkça belirtilmiştir (Mercan, 2018: 64). 2017 yılında yayımlanan yeni siyaset belgesindeki en önemli madde 20. maddedir. Bu maddeyle Hamas, 1967 Haziran öncesi sınırları baz alan iki devletli yaklaşıma görece evet demiştir. Belgede ayrıca Hamas'ın savaşının Yahudilere karşı değil, Siyonizm'e karşı bir savaş olduğu vurgulanmıştır (Mercan, 2018: 73).

6 Aralık 2017'de Amerika Birleşik Devletleri'nin yeni Başkanı Donald Trump (2017-2021), ABD'nin İsrail Büyükelçiliğini Tel Aviv'den Kudüs'e taşıyacağını duyurmuştu. Kudüs'te ABD Büyükelçilik binasının açılışı, 2018 yılında yapılmış ve bu faaliyetleri protesto eden 59 Filistinli İsrail güçleri tarafından öldürülmüştür (Ünlü & Doğrul, 2023: 14). ABD'nin bu desteklerinin arkasında ülkedeki Yahudi lobisinin faaliyetleri önemli bir paya sahiptir. Örneğin Amerikan-İsrail Kamu İşleri Komitesi AIPAC, günümüzde ABD Kongresi üzerinde oldukça etkili bir lobi olarak faaliyet göstermektedir. Özellikle İsrail yanlısı politikaları destekleyen kongre üyelerine finansal katkılar sağlayarak, ABD dış politikasını İsrail'in çıkarları doğrultusunda şekillendirmeye çalışmaktadır. ABD Kongresinde AIPAC stratejik olarak güçlü adaylara yatırım yapmaktadır (Küçük, 2025). ABD'deki Yahudi lobisinin sağ kanadında yer alan Amerikan Ulusal Güvenliği için Yahudi Enstitüsü (JINSA) Gazze saldırılarında İsrail'i desteklemek için ABD'de politik ve kamuoyu desteği oluşturmak adına yoğun çaba sarf etmiştir. Örneğin, emekli askerlerin desteğini kazanma ve medya üzerinden kamuoyunu etkileme gibi faaliyetler yürütmüştür (Avaner & Çalışkan, 2024: 116).

İnsan Hakları İzleme Örgütü, İsrail'in 2021'de Gazze Şeridi'ni yakıp yıkmasını ve sivilleri öldürmesini savaş suçu ilan etmiştir. BM kararlarını ihlal eden İsrail, Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi kararlarını uygulamayacağını bildirmiştir (Ünlü & Doğrul, 2023: 14-16).

Filistin topraklarındaki sorunların temel nedeni, Yahudilerin diğer ülkelerden Filistin topraklarına göç etmesi ve daha sonra buralara yerleşmeleridir. Bu 100 yıllık yerleşim planına göre İsrail'in nüfusu, 2023 yılında 9,2 milyon kişiye ulaşmıştır. İsrail sınırları dışında yaşayan

8,2 milyon Yahudi'nin 6 milyonu ABD'de, 2,2 milyonu ise diğer ülkelerde yaşamaktadır (Ünlü & Doğrul, 2023: 17).

Hamas, Yom Kippur Savaşı'nın 50. yıl dönümünde "Aksa Tufanı Operasyonu" başlatarak İsrail topraklarına sızmayı ve askeri üslerle yerleşim alanlarını hedef almıştır. İsrail ise misilleme olarak "Demir Kılıç Operasyonu"nu devreye sokmuştur. Bunun üzerine bazı Batı ülkesi İsrail'e destek açıklamaları yapmıştır. Bu süreçte ABD, askerî ve lojistik destek sağlamış. bazı ülkeler İsrail'le dayanışma içinde olduklarını göstermek için askerî güç konuşlandırmıştır (Özgen, 2023). İzzettin Kassam Tugayı, 7 Ekim 2023'te "Aksa Tufanı" adı verilen operasyonla İsrail-Gazze sınırı yakınındaki Yahudi köylerine girerek saldırmıştır. 1200'den fazla kişi bu saldırılarda ölmüş, 5132'den fazla kişi yaralanmış ve çoğu asker olmak üzere 250'den fazla kişi esir alınmıştır. Aksa Tufanı operasyonu, İsrail ordusunun 1973 Savaşı'ndan bu yana Filistinlilere karşı ikinci büyük insan kaybıyla sonuçlanmıştır. Operasyonlardan sonra istihbarat ve güvenlik zafiyeti başta olmak üzere İsrail'in tartışılmaz üstünlüklerinin yeniden değerlendirilmeye başlandığı görülmüştür (Ünlü & Doğrul, 2023: 19). Hamas'ın bu operasyonu, İsrail'in güvenlik ve savunma konusunda yıllardır süren teknolojik ve donanım üstünlüğüne de gölge düşürmüştür; İsrail'in yenilebileceği ve kapsamlı operasyonlarla büyük kayıplar verebileceğini göstermiştir. Bu şekilde 2006 yılından itibaren siyasi ve askerî olarak giderek güçlenen Hamas hem Filistin halkı hem de Orta Doğu açısından önemli bir aktör olarak yer almaya başlamıştır.

Son olarak Hamas'ın yenilenen politika belgesi, Filistin Müslüman Kardeşlerdeki köklerinden bahsetmeden, kendilerini daha geniş siyasi bir ortama yeniden dâhil etme çabalarına stratejik olarak dikkat çekmektedir. Bu evrim, Hamas'ın retoriğindeki ve siyasi söylemindeki, belki de daha geniş bir kabul ve meşruiyet hedefi doğrultusundaki ince değişiklikleri yansıtmaktadır.

İsrail'in eylemlerinin bir sonucu olarak Hamas'ın Filistinliler arasındaki gücü ve etkisi artmış, Hamas'ın Filistin yönetiminin meşru halefi olup olamayacağı sorusu ortaya çıkmıştır. Eskiden terör örgütü olarak bilinen FKÖ gibi Hamas da İsrail'in istemediği şekilde siyasi bir aktör durumuna gelmiştir (Özdemir, 2005: 61). Hamas ve El-Fetih arasındaki rekabet, Filistin'in siyasi tarihinin önemli bir parçasıdır. Bu iki örgüt, Filistin halkının temsilciliği ve direniş stratejileri konusunda farklı yaklaşımlar benimsemiştir. Hamas, silahlı mücadeleden vazgeçmemesi nedeniyle hem meşruiyet krizi yaşamış hem de Batılı devletler ve İsrail tarafından terör örgütü olarak görülmüştür. FKÖ yıllarca askerî direniş göstererek sorunun liderliğini üstlenmiş, BM Örgütü nezdinde bu yönde bir pozisyon kazanmış ve yasal bir statüye ulaşabilmek için İsrail'i 1967 sınırlarında bir devlet olarak tanımak zorunda kalmıştır. FKÖ'nün bu stratejisi "toprak karşılığı barış" olarak adlandırılmıştır. Hamas ise FKÖ'nün aksine İsrail'in varlığını uzun yıllar kabullenmemiş ve tüm Filistin toprakları bağımsızlaştırılncaya kadar askerî mücadeleye devam etmeye yemin etmiştir (Özden Cankara & Cankara, 2020: 495).

Gazze Şeridi'nde başlayan bu çatışmanın en büyük etkisi, Orta Doğu'da görülmektedir. Müslüman ülkelerin ağırlıklı olduğu bu bölge için Arap Birliği ve İslam İş birliği Teşkilatı gibi uluslararası kuruluşların programları ve kararları yakından takip edilmektedir. Çünkü savaş, sadece Gazze'deki savaş değil; Kudüs'ü de kapsayan bir çerçevede sürmektedir. Ancak

çoğunlukla çağrı düzeyinde kalan siyasi öneriler, Müslüman ülkelerde halk protestolarına neden olmuştur (Ünlü & Doğrul, 2023: 30).

İsrail'in sivil kayıpları göz ardı eden yaklaşımı geçmişten itibaren Filistin'e saldırılarında görülmektedir. Diğer taraftan ise Hamas'ın uluslararası hukuku ihlal ettiği ve sivilleri korumada yetersiz kaldığı ve bir devlet gücünden yoksunluğu açık bir şekilde gözlenmektedir. Geçmişte de yapılan çalışmalarda da ortaya konulduğu gibi Gazze krizinde sorumluluğun eşit düzeyde olmadığı ve daha fazla sorumluluğun İsrail tarafında olduğu görülmektedir. Bunun Aksa Tufanından sonra İsrail'in insanlık dışı müdahalesine önceki örneklerinden biri 27 Aralık 2008-18 Ocak 2009 tarihleri arasında İsrail'in Gazze Şeridi'ne düzenlediği askeri operasyondur (Ateş, 2009).

İsrail'in saldırıları ve açıklamaları muhtemelen sivil siyasi direnişi azaltmayı ve Hamas'ı kışkırtmayı amaçlamaktadır. Filistin ve Orta Doğu bağlamında İslami siyasete özgün bir bakış açısı sunabilen az sayıdaki hareketten biri olması, Hamas'ı daha saldırgan hale getirmektedir ve ABD-İsrail koalisyonunun Hamas'ı itibarsızlaştırma çalışmaları büyük ölçüde hızlanacaktır (Mercan, 2018: 76). Diğer taraftan Hamas'ın İsrail'e yönelik eylemleri, uluslararası hukuk bağlamında devlet dışı bir aktör olarak görülmektedir. İsrail'in Gazze'ye yönelik meşru müdafaa hakkı olduğu belirtilirken, bu hakkı kullanırken orantılılık ve gereklilik ilkelerine uymadığı, dolayısıyla bu hakkın sorgulanabilir hale geldiği vurgulanmıştır (Kaya & Kayar, 2024: 236). Ayrıca Gazze'de yaşanan olaylar karşısında basının yönlendirici etkisi göz ardı edilmemelidir. Filistin-İsrail sorununun çözülememesi üzerinde medyanın iyileştirici bir etki yapma ihtimali olsa da haber kanallarının farklı ideolojileri benimsemesinin, bilgileri yorumlama biçimlerindeki farklılık nedeniyle savaşın devamına yönelik katkı sunduğu görülmektedir (Yıldırım & Şahin, 2024).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tüm dünyada küreselleşme ve egemen güçlerin yönlendirici süreçlerinden etkilenen tüm ülkeler, topluluklar ve bölgeler; coğrafi konumlarına, ekonomik güçlerine, siyasi ve sosyal yapılarına bağlı olarak olumsuz ya da olumlu etkilenmektedir. Küresel liderlik konumundaki güçler, bu altyapıyı kendi gündemleri ve çıkarları doğrultusunda yönetmekte ve yönlendirmektedir. Orta Doğu'nun yapısı, bölgesel koşullar açısından oldukça karmaşıktır. Bu karmaşık yapıda az gelişmiş ve güçlü olmayan Arap devletleri, en çok etkilenen devletlerdir. Özellikle Filistin bölgesi, yaklaşık yüz yıldır olumsuz bir süreç yaşamaktadır. Filistin topraklarında kan ve savaş durmadan sürmektedir.

Yerel durum, tüm dünyayı etkileyen küresel hareketlerden etkilenmektedir. Irkların ve dinlerin bu kadar iç içe olduğu Orta Doğu, aynı zamanda terör faaliyetlerinin de odak noktası haline gelmiştir. Orta Doğu, İslam'a inanan Müslümanların çoğunluğunun yaşadığı bir bölgedir ve burada terör ile İslam'ın birlikte anılmasında bir hata vardır. Hristiyanlık veya İslam gibi diğer dinler, terörizm gibi şiddet ve korku içeren durumlara katılmazlar. Ancak geline nokta Orta Doğu, hep terör ve savaş ile anılan bir bölge durumuna gelmiştir.

Hamas, Orta Doğu'nun karmaşık yapısından ortaya çıkmış bir örgüttür. Bu örgütü doğuran sebeplerin başında bölgedeki Siyonist eylemler ve planlar dikkat çekmektedir. 1987

yılında faaliyetlerine başlayan bu örgüt; kendi mesaj ve iddialarını taşıyan, bağımsız Filistin Devleti'nin meşrû davasını savunan bir direniş hareketi haline gelmiştir. Hamas örgütü, Filistin halkının topraklarında Siyonist ideolojiyi hayata geçirmeyi amaçlayan politika ve eylemlere karşı kurulmuş bir savunma hareketidir. Değerleri terörle aynı olmayan Hamas örgütü, Filistin halkının özgürlük ve bağımsızlık mücadelesinin doğrudan temsili haline gelmiştir.

Hamas yasama sürecine katılıp Filistin Devleti'nin bir temsilcisi olarak ortaya çıktığında Hamas'ın bir örgüt olarak tanımı ikinci planda kalmıştır. Siyasi bir parti ve iktidar olmuş, siyâsi bir kimliğe sahip Hamas'ın varlığının İsrail ve Batılı devletler tarafından tanınmaması ve İsrail'in devlet terörünü Gazze'de sürdürmesi; Hamas'ı silahlı mücadeleye itmiştir. Orta Doğu'nun değişimi ve dönüşümü sırasında İsrail'in ve Hamas'ın izleyeceği siyasi çizgiye göre Orta Doğu, yeniden düzenlenecek ve yeniden tanımlanacaktır.

Filistin davası için Hamas'a verilen sosyal destek artarken El Fetih'in popülaritesinin azaldığı söylenebilir. 2006 seçimlerinden bu yana Hamas'ın hem askerî açıdan hem de siyasi açıdan halk desteğinin arttığı görülmektedir. Son yaşanan İsrail devletinin saldırı ve katliamları Gazze halkının direncini ve dayanışmasını arttırmış, Hamas etrafında kenetlenme giderek güçlenmiştir.

Gazze'de son dönemde yaşananlar nedeniyle Filistin'in, geleceği açısından bir dönüm noktasına ulaştığı söylenebilir ve bu tarihten itibaren Gazze'de yaşanan katliamlar, dünya hegemonyasının sarsılmasının işareti olarak da yorumlanabilir. Çünkü dünyadaki birçok toplum ve insan katledilen masum Gazze halkının yanında eylem ve söylem birliği içerisine girmektedir. Bu durumun Filistin'de Hamas'ın ve İsrail'e karşı direnişin gelecekte en güçlü yanını oluşturacağı görülmektedir. Gazze'de İsrail'in katliamlarını yakın zamanda durdurması öngörülmemektedir. Bu coğrafyada savaşın uzun yıllar süreceği tahmin edilebilir. Bu nedenle İsrail ve Filistin halkının bu durumlardan olumsuz etkilenmesi kaçınılmazdır. Son tahlilde bütün bu değerlendirmeler yeni dünya düzeninde Orta Doğu'da barış tesis etmenin yolu İsrail'in katliam ve mevcut politikalarından vaz geçmesi ve Hamas'ın siyasi varlığını ve Gazze'deki hakimiyetini tanınması ile mümkün olacaktır. Bu yakın zamanda mümkün görünmese de savaş devam ettikçe bölgeye huzur gelmeyecektir. Bu durum bölge devletlerini, halklarını, ekonomilerini ilgilendirdiği kadar küresel ekonomiye hâkim olan devletleri de olumsuz etkileyecektir. Bu nedenle Batı'nın arabuluculuğu ve yönlendirmesi ile İsrail-Hamas arasında barış temelli bir çözüm kaçınılmaz hale gelecektir.

Yazarlık Katkısı

Bu çalışma tek yazar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Etik Kurul Beyanı

Araştırma doküman incelemesine dayalı yapıldığı için etik kurul onayı gerekmemektedir.

KAYNAKÇA

- Abbasov, S., & Ercan, M. (2024). Tarihsel perspektif bağlamında, siyonizm ideolojisinin İsrail ile Filistin arasında yaşanan çatışmalara temel etkileri. *Anadolu Strateji Dergisi*, 6(1), 15-28.
- Abu-Amr, Z. (1993). Hamas: a historical and political background. *Journal of Palestine Studies*, 22(4), 5-19.
- Ahnas, M. O. (2025). Filistin İslami direniş hareketi olarak Hamas: Kimliği ve teşkilat yapısı. *Mevzu-Sosyal Bilimler Dergisi*, (13), 107-130. <https://doi.org/10.56720/mevzu.1539471>
- Amour, P. O. (2018). Hamas-PLO/Fatah reconciliation and rapprochement within the unfolding regional order in the middle east since 2010: neorealist and neoclassical realist perspectives. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(5), 621-631. <https://doi.org/10.18506/anemon.384773>
- Arıboğan, D. Ü. (1996). *Küreselleşme senaryosunun aktörleri: Uluslararası ilişkilerde güç mücadelesi*. Der Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2000). *20. Yüzyıl siyâsî tarihi*. Alkım Yayınları.
- Ateş, D. (2009). Gazze trajedisi: Sorumluluk ve kavramların haklılaştırma işlevi. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 61-83.
- Avaner, T., & Bozçalışkan, A. (2024). İsrail lobisinin ABD dış politikasına etkisi: JINSA ve Filistin-Gazze örnek olayı. *Ombudsman Akademik*, (20), 109-124.
- Ayhan, V. (2016). Hamas: Filistin direnişinde politik İslam. *Orta Doğu Etütleri*, 1(1), 101-36.
- Balpınar, Z. (2018). The analysis of dahiya doctrine in the context of israel's further security claim. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty*, 5(2), 397-412. <https://doi.org/10.30798/makuiibf.399992>
- Bartal, S. (2021). Hamas: The Islamic resistance movement. *BRILL*. https://doi.org/10.1163/9789004435544_021
- Bozbuğa, H. N. (2025). Kötülüğün sıradanlaşması: Gazze soykırımı örneği. *Diyanet İlmi Dergi*, 61(1), 275-296. <https://doi.org/10.61304/did.1578346>
- Çakırca, B. (2024). Batı'nın değer sorununa bir örnek olarak gazze. *Ombudsman Akademik*, 2 (GAZZE), 511-534.
- Çetin, M. Ş. (2024). Filistin meselesi: savaşın finansmanı bağlamında bir analiz. *Toplum Ekonomi ve Yönetim Dergisi*, 5(Filistin), 19-33. <https://doi.org/10.58702/teyd.1542082>
- Çinkara, G. (2024). Filistin'de İslami hareketin siyasallaşması: Hamas (1946-2024). *Ombudsman Akademik*, Özel Sayı 2(Gazze), 163-94.
- Doğrul, Ö. R. (2004). *İsrail'i tedhiş, istilâ ve harp kaynağı*. Yeni Zamanlar.
- Edwards, B. M., & Farrell, S. (2010). *Hamas*. Politiy Press.
- Emir, M. (2024). İsrail'in Hamas savaşı bağlamında teopolitik motivasyonu ile müttefiklik ilişkisinin bölgesel etki analizi. *UPA Strategic Affairs*, 5(1), 204-226.
- Ercan, S. (2000). İsrail'deki Arap azınlığının kimlik sorunu. *Avrasya Dosyası*, (Arap Dünyası Özel) Sayı, 1(6), 238-250.
- Ertuna, Ö. (2006). Yeni dünya düzeni: Küreselleşme. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (30), 36-45.
- Garaudy, R. (2000). *İsrail siyasetini oluşturan efsaneler*. Çizgi Yayınları.
- Greens, E. H. H. (2006). *Balfour*. Haus Publishing.
- Gunning, J. (2007). *Hamas in politics democracy, religion*. Oxford University Press.
- Hroub, K. (2006). *Hamas: a beginner's guide*. Pluto.
- Hüseyin, A. (2001). *Orta Doğu'da devlet ve terör*. Pınar Yayımları.
- Independent Türkçe* (2023). "Siyonist" Biden'ın İsrail'le yakın bağları: 36 yılda milyonlarca dolar bağış, 22.10.2023, Erişim Tarihi: 23.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.indyturk.com/node/668951/d%C3%BCnya/siyonist-biden%C4%B1n->

- [i%CC%87sraille-yak%C4%B1n-ba%C4%9Flar%C4%B1-36-y%C4%B1lda-milyonlarca-dolar-ba%C4%9F%C4%B1%C5%9F](https://doi.org/10.58702/teyd.1533536)
- İnaç, H. (2024). An overview of the Israeli-Palestinian conflicts after october 7. *Toplum Ekonomi ve Yönetim Dergisi*, 5(Filistin), 34-45. <https://doi.org/10.58702/teyd.1533536>
- Katman, F. (2018). 2006 Seçimleriyle Hamas'ın Filistin içinde değişen konumu (2006-2010). *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 14(28), 127-56. <https://doi.org/10.17752/guvenlikstrjtj.495764>
- Katman, F. (2020). 2006 Filistin seçimi sonrasında dışlama ve dâhil etme ekseninde Hamas'ın uluslararası toplumla ilişkisi (2006-2010). *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16(33), 97-124. <https://doi.org/10.17752/guvenlikstrjtj.719971>
- Kaya, Y. Ç., & Kayar, A. (2024). Uluslararası hukuk çerçevesinde İsrail-Filistin çatışması: Devlet dış aktörler ve meşru müdafaa. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 10(2), 215-244. <https://doi.org/10.20979/ueyd.1469204>
- Kazgan, G. (1994). *Küreselleşme ve ulus – devlet / ekonomik düzen*. Altın Kitaplar.
- Küçük, Ö. N. (2025). Funding in the shadow of conflict: AIPAC's financial influence on US congress post-2023 israel-hamas war. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 12(1), 00-00. <https://doi.org/10.26513/tocd.1574363>
- Maqdsi, M. (1993). Charter of the ıslamic resistance movement (hamas) of Palestine. *Journal of Palestine Studies*, 22(4), 122-134. <https://doi.org/10.2307/2538093>
- Mercan, M. H. (2018). Süreklilik ve değişim bağlamında hamasın siyasal stratejisi. *Orta Doğu Etütleri*, 10(1), 62-78.
- Mucuk, H., Özdemir, H., & Anik, M. A. (2023). El-Aksa tufanı operasyonu ve Türkiye'de kamuoyunun filistin algısı. *Fikriyat*, 3(2), 101-118. <https://doi.org/10.61960/fikriyat.1402697>
- Nyang, S., Mazrui, A. A., Ebu Rebi, İ. M., Boxberger, G., & Klimenta, H. (2002). *Globalleşme bir aldatmaca mı? İnkılab yayınları*.
- Orhan, E. B. (2024). The Us approach to the october 7 attacks and the Israel-Hamas conflict in the context of antony blinken's discourses. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 24(2), 49-58. <https://doi.org/10.25294/auibfd.1436239>
- Oruç, S. (2010). *Filistin halkının parçalanmışlığı: Hamas el-fetih çatışması* (Tez No.: 257985) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Öke, M. K. (2002). *Filistin sorunu*. Ufuk Kitapları.
- Öke, M. K. (2006). Osmanlı imparatorluğu siyonizm ve Filistin sorunu (1880-1914). *Marife Dergisi*, 6(1), 261-270.
- Özdemir, A. (2005). Hamas (Hareket-Ül Mukavemet-Ül İslamiyye) üzerine bir değerlendirme. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 1(2), 51-63.
- Özden Cankara, P., & Cankara, Y. (2020). 2000'lerde filistin'de meşru temsilcilik tartışmaları: Hamas ile el-fetih arasındaki rekabet. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(21), 469-503. <https://doi.org/10.36543/kauibfd.2020.021>
- Özgen, C. (2023). Yom Kippur 2.0: Askeri düzlemde İsrail-Hamas Savaşı'na dair ilk gözlemler. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9(2), 105-124. <https://doi.org/10.46849/guiibd.1401052>
- Öztürk, Y. N. (1997). *İslâm'ı anlamaya doğru*. Yeni Boyut Yayınları.
- Said, E. (1985). *The question of Palestine*. Pınar Yayını.
- Sarı, B. (2018). Filistin direnişinde aşıl tendonu: Hamas-fetih çatışması. *Yeni Fikir Dergisi*, 10(21), 23-39.
- Sarı, B. (2020). Hamas, the Islamic Wing of Palestinian Resistance: Its Roots, Characteristics, and Way of Politics. *Liberal Düşünce Dergisi*, 25(97), 147-165. <https://doi.org/10.36484/liberal.686585>
- Stein, E. (2024). *Orta Doğu'da uluslararası ilişkiler (hegemonya stratejileri ve bölgesel düzen)* (Çev. E. Ertürk). Fol Yayınları.

-
- The New York Times. (2006, Ocak 27). Palestinian landslide: the elections Hamas Routs Ruling Faction, Casting Pall on Peace Process”,
<https://www.nytimes.com/2006/01/27/world/middleeast/hamas-routs-ruling-faction-casting-pall-on-peace-process.html>
- Timur, K., & Bodur Ün, M. (2016). Kolektif siyasal şiddet ve İslami toplumsal hareket analizi: Hamas örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71(2), 565-597.
https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002403
- Tombak, F. (2006). *Yeni dünya düzeni ve orta doğu bağlamında Hamas örgütü* (Tez No.: 190338) [Yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Tuna, F. (2024). ABD'nin İsrail'e desteğini Hristiyan siyonizmi bağlamında anlamak. *Milel ve Nihal*, 21(Siyonizm Eleştirisi), 75-92.
- UN. (2009, November 5). Follow-up to the goldstone report—general assembly debate, vote—verbatim record. question of Palestine. <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-178901/>
- UN. (2016, December 23). Israel's settlements have no legal validity, constitute flagrant violation of international law, Security Council Reaffirms. <https://press.un.org/en/2016/sc12657.doc.htm>
- Ünlü, H., & Doğrul, M. (2023). *TÜBA Filistin İsrail savaşı raporu*. TÜBA Yayını.
- Yıldırım, G., & Şahin, G. (2024). Israel-Palestine issue in the international press: a critical analysis on october 6-7 attacks and information warfare. *SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi*, 34(2), 217-242. <https://doi.org/10.54078/savsad.1489403>
-

